

Valentin Haüy blindpedagogikens fader

Beatrice Christensen Sköld

Valentin Haüy blindpedagogikens fader

Beatrice Christensen Sköld

Adress:

TPB

122 88 Enskede

Besöksadress: Sandsborgsvägen 52

Telefon: 08-39 93 50

Fax: 08-659 94 57 (utlåning) 08-659 94 67 (övrigt)

E-post: **info@tpb.se**

TPB:s hemsida: **www.tpb.se**

© Talboks- och punktskriftsbiblioteket, 2000

ISBN 91-88132-29-3

Abstract

In this study the life and works of Valentin Haüy are described. Valentin Haüy (1745–1821), of many called the father of the education of the blind, founded a school for blind children of both sexes in Paris in 1785. In 1786 he published the first known book about education for the blind. His main idea was the necessity of educating the blind to an independent life. Thus the blind were trained for different professions such as printing, basket making, sewing etc. Another of Haüy's ideas was that blind children should not be segregated but educated together with sighted children. His method of printing books with letters in relief and ink-print was a minor revolution that enabled the blind to read books.

In the study a hitherto unknown period in Haüy's life is described. It is the period 1807–1820, which he spent in St Petersburg then the capital of Russia. In the study there is also an analysis of Haüy's influence on the education of the blind in other European countries.

Key words. Valentin Haüy, education of the blind, relief print, visual communication history

Innehållsförteckning

Förord	7
1. Syfte, metod och källor	8
2 Valentin Haüy	10
2.1 Inledning.....	10
2.2 Några biografiska basfakta	11
2.3 Marknaden i S:t Ovid	12
2.4 Maria Theresia von Paradis (1733-1808).....	13
2.5 Mötet med Lesueur och grundandet av l'Institution des jeunes aveugles	14
2.6 Valentin Haüys pedagogik.....	17
2.7 Revolutionen	20
2.8 Musée des Aveugles	22
2.9 Valentin Haüy i Ryssland	23
2.9.1 Inbjudan från Alexander I	23
2.9.2 Berlin	25
2.9.3 I S:t Petersburg	25
2.9.4 Haüys testamente	32
2.9.5 Undervisning av döva i S:t Petersburg	32
2.10 Telegrafan	34
2.11 De sista åren	35
3. Haüys betydelse för blindpedagogiken i Sverige och andra länder	35
4. Slutsatser	40
Referenser	42

Förord

Under mina nitton år på Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) har jag fått många frågor som rör blindskriftens historia. Det ledde till att jag började forska kring punktskriftens uppfinnare Louis Braille. Av det källmaterial jag då fick fram framgick klart att Louis Braille knappast hade fått någon skolundervisning om inte Valentin Haüy - blindpedagogikens fader - funnits.

När det gäller dessa två portalgestalter i de blindas historia, Valentin Haüy och Louis Braille, har det saknats verk på svenska. Jag beslutade därför att göra något åt saken. Jag gav mig först i kast med Louis Braille, uppfinnaren av punktskriften. Det var sedan lämpligt att efter att ha slutfört arbetet med Brailles biografi ta fatt i Haüys levnadsbeskrivning. Samtidigt skulle jag skriva en uppsats i pedagogik, så varför inte slå två flugor i en smäll. Sagt och gjort!

Arbetet med uppsatsen har varit ganska mödosamt eftersom så litet av källmaterialet funnits i Sverige. Fjärrlånesystemet mellan bibliotek fungerar men det går ofta långsamt eftersom utländska bibliotek inte alltid skickar böcker med flygpost. Min förnämsta källa har varit biblioteket på Dansk Blindemuseum, som ursprungligen var det gamla Konglige Blindinstituts bibliotek. Där finns även Haüys första pedagogiska bok.

Jag vill särskilt tacka Mogens Bang, föreståndare för Dansk Blindemuseum som gett mig möjlighet att ostörd sitta i museet och excerpera ur den unika samlingen av äldre blindpedagogisk litteratur.

Jag vill också tacka Marie Strömbäck och Kerstin Wallin som varit mig behjälpliga när det gäller översättning från franska. Tills sist ett stort tack till Eric Engström min handledare på Pedagogiska institutionen som inspirerat och uppmuntrat mig i mitt arbete.

Föreliggande version av min uppsats har befriats från några av de inledande avsnitten i ursprungsversionen.

Beatrice Christensen Sköld

1. Syfte, metod och källor

Mitt syfte med denna uppsats är att söka kasta ljus över Valentin Haüys person och den roll han spelat i pedagogikens historia. Jag söker också se om han influerat blindpedagogiken i andra länder, då särskilt Sverige.

Ytterligare ett syfte är att skapa ett porträtt av Valentin Haüy, alltså en biografi. Då det gäller att skriva en biografi bör man enligt Engström (1995) använda sådant material som direkt eller indirekt ger information om en eller flera personers levnadshistoria (helt eller delvis). Materialet kan vara både skriftligt och av annat slag. Material som skrivits av personen själv kallas, enligt Engström, ”första-persons-dokument” medan material om vederbörande kallas ”tredje-persons-dokument”.

Bristen på förstahandskällor gör naturligtvis att man kan diskutera detta arbetes validitet (Sjöstrand 1972). Å andra sidan återger flera av de skrifter jag använt förstahandskällor och/eller ”första-persons-dokument”. Av litteraturen att döma är jag tämligen ensam om att ha använt Skrébitsky som källa. En förstahandskälla har jag haft: Uppgifterna om Haüys pedagogik har jag delvis tagit direkt ur hans eget arbete *Essai sur l'Education des Aveugles*.

Jag har sökt mina källor i museer och arkiv. Huvuddelen av det material jag funnit har varit i tryckt form. De få handskrifter som finns förvaras på Association Valentin Haüy i Paris.

De skrifter jag använt har jag i huvudsak funnit i Dansk Blindemuseums bibliotek. Där finns också det enda i Norden bevarade exemplaret av Valentin Haüys egen skrift *Essai de l'educations des jeunes aveugles*. På Dansk Blindemuseum finns också årsberättelser från Institution des Jeunes Aveugles. En av dessa är värd extra uppmärksamhet eftersom den innehåller en relativt tidig biografisk notis om Valentin Haüy skriven av institutets dåvarande rektor Dr P-A Dufau. Det rör sig om årsberättelsen för 1852, det år då institutet flyttades till rue des Invalides där det fortfarande ligger. Denna biografiska notis skrevs redan 1844 och publicerades då separat. Dufaus främsta källa är ett brev som Valentin Haüy skrev till sin son.

Paul Henri, under 1950-talet chef för Association Valentin Haüy, har i sin biografi över Louis Braille (*The life and work of Louis Braille 1809-1852*) ägnat stor uppmärksamhet åt Valentin Haüy och hans insats som pionjär på blindpedagogikens område. Boken gavs ut i

Frankrike på punktskrift på 1950-talet men har senare, genom beslut av World Blind Union, översatts till engelska och givits ut av South African National Council for the Blind, 1987. Henri har också enligt Didier-Weygand (2000) gett ut en separat biografi över *Valentin Haüy* (Paris, 1984) Tyvärr kom denna skrift till min kännedom först när denna uppsats var i det närmaste färdig.

I litteraturen "halkar" man över Valentin Haüys vistelse i S:t Petersburg. Jag har därför kommit att ägna särskild uppmärksamhet åt just denna period i hans liv. En värdefull källa fann jag i den ryske ögonläkaren Alexander Skrébitskys lilla skrift *Valentin Haüy à St. Petersbourg* från 1884. Skrébitsky kan sägas ha återupptäckt Haüy i Ryssland i samband med att han själv sökte förbättra de blindas villkor. Haüys institut i S:t Petersburg hade då varit nedlagt i många år och fallit i glömska. Skrébitsky fann material i ett arkiv, vilket utgör källorna för hans skrift. Han fann en hel kapsel med dokument från perioden 1807-1809 men endast enstaka dokument för den återstående perioden av Haüys vistelse i Ryssland.. Kapseln lyckade Skrébitsky ta ut ur Ryssland och donera till Valentin Haüymuseet i Paris där den fortfarande förvaras (Skrébitsky 1884). Jag har endast kunnat kontrollera att så är fallet men inte själv haft möjlighet att använda dessa dokument för min forskningsuppgift. Jag litar på att Skrébitsky citerat dessa dokument på ett korrekt sätt.

Den franska historikern Zina Weygand publicerade i samband med den andra blindhistoriska kongressen i Paris 1998 en liten skrift med titeln *Le Temp des Fondateurs 1784-1844*, som är intressant därför att hon haft tillgång till arkivalier både från det av Valentin Haüy grundade institutet Institution des Jeunes Aveugles (INJA), Bibliothèque nationale de France , Bibliothèque Association Valentin Haüy samt Archive du C.N.H.O des Quinze-Vingt. Den lilla skriften är bara en försmak av Weygands doktorsavhandling *La Cécité et les Aveugles dans la société Française: Représentations et institution du moyen âge aux première années du XIX siècle* som utkom i mars 2000. Weygand gifte sig kort efter kongressen i Paris och använder numera dubbelnamnet Didier-Weygand. Hennes källmaterial består både av arkivalier, pressklipp och skrifter och brev av Haüy. Hon är ensam om att som källa använda protokoll från de olika revolutionskommittéerna i Paris under 1790-talet. Däremot behandlar hon inte Haüys tid i Ryssland.

När det gäller att belysa Haüys påverkan på blindpedagogikens utveckling i andra länder har jag som källa valt D.G.Pritchards *Education and the Handicapped 1760-1960* (1963), som betraktas som ett standardverk. När det gäller pionjärtiden i Sverige är mina källor O.E. Borgs *Minnen från den svenska blindundervisningens 70-års jubileum den 21 maj 1883*, Kjell-Åke Johanssons forskningsrapport *Om blindundervisningen i Sverige från 1809* (1974) samt Staffan Förhammars doktorsavhandling *Från tärande till närande* (1991).

Jag har också gått igenom artikelmaterial, särskilt värd att nämnas är Marlene Jantschs artikel om Maria Theresia von Paradis som ingår i *Wiener Medizinische Wochenschrift* 47/1955.

Källmaterialet är i huvudsak skrivet på franska språket. För att underlätta för den svenska läsaren har jag återgett de allra flesta citaten på svenska.

2. Valentin Haüy

2.1 Inledning

Specialpedagogiken för såväl döva, synskadade och utvecklingsstörda har sina rötter i upplysningstidens Frankrike. Intresset för att skapa en regelrätt undervisning för handikappade väcktes under denna tid. Abbé l'Épée grundade år 1760 den första skolan för döva. Hans pedagogik baserades på teckenspråket (Didier-Weygand 2000). Det dröjde en bit in på 1800-talet innan man började intressera sig för en pedagogik för utvecklingsstörda (Förhammar 1991).

Debatten om handikappades värde och möjligheter att kunna inhämta kunskaper inleds med John Lockes (1632-1704) essä "The Molyneux Problem" som ingår i *An Essay Concerning Human Understanding* (Lowe 1995). Locke fick ett brev från irländaren William Molyneux daterat den 2 mars 1693, där denne ställde följande fråga: "Om en person som är född blind och har lärt sig att med hjälp av känseln skilja mellan en tärning och en kula, blir seende efter en operation, kommer han då att med blotta ögat kunna skilja en tärning från en kula?" (Lowe 1995)"

Locke hade ett starkt inflytande på de franska upplysningsfilosoferna. Debatten om Molyneux-problemet föranledde den franske upplysningsfilosofen Denis Diderot (1713-1784) att ta kontakt med

blinda människor. Sina erfarenheter redovisar han i skriften *Lettre sur les aveugles pour ceux qui voient* (Brev till blinda för dem som ser). Brevet har flera syften dels avslöjar Diderot ett falsarium som skett i vetenskapsmannen R.A. Réaumurs¹ salong, dels redovisar han en rad iakttagelser som i brevet formar sig till radikal kritik av tidens konventionella föreställningar (Helldén 1994). Falsariet gick så till att en flicka som föregavs vara blind uppträdde i Réaumurs salong där hon spelade och sjöng samt svarade på ”frågesportsfrågor” som hur långa vissa floder var, namnet på städer i Europa etc. Diderot avslöjade denna humbug men påpekade också att man inte behövde några falska uppträdanden eftersom blinda verkligen är bildbara och tar som exempel den blinde engelske matematikern Nicholas Saunderssons liv. I andra hälften av brevet låter han Saunderson i en fingerad dialog ge uttryck för sin egen ateistiska livsåskådning. Dessa åsikter fick Diderots sona genom ett kortare fängelsestraff (Helldén 1994, Didier-Weygand 2000).

Samtidigt väckte Diderots brev också dåtidens borgerskap till medvetande om att även blinda människor är bildbara. Han grundade därför år 1780 ett filantropiskt sällskap – Société Philantropique (Helldén 1994). Sällskapet öppnade bl.a. hem för blinda där det förekom undervisning i hantverk. Dessa ”Maison les Enfants-Aveugles” tog emot unga blinda i åldrarna 20–25 år (Didier-Weygand). Med hjälp av i Société Philantropique kunde Valentin Haüy år 1784 grunda den första regelrätta specialskolan för blinda barn och ungdomar.

Diderot hade själv en blind elev, Mèlanie de Salignac (1741–1763), systerdotter till hans väninnan Sophie Volland (Eriksson 1998, Helldén 1994). Diderot skrev om henne i *Addition de lettre sur les aveugles*. Salignac undervisades dock huvudsakligen av sin mor. Hon kunde både läsa och skriva, och vad som är särskilt intressant är att hon skrev reliefskrift, något som Haüy sedan experimenterade med i större skala.

2.2 Några biografiska bakgrundsfakta

Valentin Haüy föddes den 13 november 1745 i Saint-Just en Chaussée i Picardie, en liten by ca 35 km öster om Paris. Fadern var vävare. Hans äldre bror, abbén René Just Haüy (1743–1822) uppfann kristallografin och spelade en viktig roll då det gällde lanseringen av det metriska systemet (Dufau 1852, Henri 1987, Sakula 1998, Weygand 1998).

År 1751 bosatte sig familjen i Paris och bröderna fick sin uppfostran i en skola som drevs av en katolsk orden. Senare studerade de bägge två vid Sorbonne. Valentin studerade latin, grekiska och hebreiska och lär dessutom ha lärt sig ett tiotal levande språk. Han förtjänade sitt uppehälle genom att översätta både privata och officiella skrifter och kunde snart skryta med titeln kunglig tolk. Han tolkade också åt Paris stadsstyrelse och åt amiralitetet. Redan innan han blev utnämnd till kunglig tolk hade han blivit gymnasielektor. Han blev sedermera också medlem av Bureau Académique des Ecritures, som grundades av Ludvig XVI. Förmodligen kallades han till ledamot av denna akademi på grund av att han uppfunnit en metod att dechifrera hemlig skrift och militära kods-system (Henri 1987).

Den franska polisen började 1771 intressera sig för tydning av chiffer. Under de följande tio åren arbetade Valentin Haüy för hemliga polisen, där hans uppgift var att undersöka all främmande korrespondens som befordrats av det franska postverket men han arbetade också med att tyda chiffermeddelanden. Han fortsatte med detta arbete också under de olika revolutionära regeringarna.

Haüy intresserade sig också för dövundervisningen. Han lär även ha arbetat praktiskt med att undervisa döva och lär tidvis ha arbetat för abbé l'Épée (Skrébitsky 1884; se vidare avsnitt 2.9). Förmodligen väcktes hans intresse för handikappade redan år 1771 då han besökte en av de offentliga förevisningarna under vilken abbén presenterade sina elever (Weygand 1998).

2.3. Marknaden i S:t Ovid

I ett brev till sin son berättade Haüy hur han vid den årligt återkommande marknaden i St. Ovid², ett torg i Paris fick se blinda musiker från asylen Quinze-Vingt uppträda (Borg 1883, Dufau 1852, Didier-Weygand 2000). Han satt på ett kafé och fick då se några märkliga uppenbarelsen utstyrda med stora glasögon av papp och toppformade hattar försedda med åsneöron. På de blindas notställ stod notbladen vända upp och ner och deras musicerande bestod av att banka, blåsa och gnissla fram ljud ur uttjänta instrument.

Haüy upprördes över att vanföra människors elände ytterligare skulle förstärkas genom löjlig utstyrelse. Haüy blev också uppbragt över åskådarnas hjärtlöshet. De skrattade nämligen hysteriskt åt den

löjligen orkestern. Han ansåg inte att det fanns några skäl att skratta åt människor bara för att de hade ett lyte. Det var från och med denna dag han beslöt sig för att ägna sig åt att förbättra de blindas förhållanden

I brevet ger han uttryck för följande reflexion:

”Vi frågade oss: känner inte den blinde igen föremålen med hjälp av deras olika former? Tar denne miste på värdet av ett mynt? Varför skulle denne inte kunna skilja mellan ett C och ett G eller mellan ett A och ett F, om dessa bokstäver gjorde mer påtagliga. Vi reflekterade ibland över nyttan med detta genomförande (...)

Vi fick snart se olika exempel som övertygade oss om hur värdefullt det skulle vara för de blinda att ha tillgång till metoder, som kunde utöka deras kunskaper utan att de blev tvungna att vänta eller ibland be om hjälp från de seende, även utan resultat” (Weygand, 1998, s. 8)

2.4 Maria Theresia von Paradis (1733-1808)

Maria Theresia von Paradis var en person som kom att betyda mycket för Haüy och hans pedagogik. De två träffades i Paris år 1785 i samband med att Paradis gjorde en musikalisk turné. Enligt Weygand (1998) gick det hela till så att läste Haüy en artikel i en av Paris dagstidningar att det blinda underbarnet Maria Theresa von Paradis besökte staden och han tog då kontakt med henne.

Maria Theresia von Paradis var född i Wien och blind sedan 3-4-årsåldern (Janisch 1955, Eriksson, 1998). Janisch menar att flickan var blind på grund av hystera. Fadern var en hög jurist. Flickan var mycket musikalisk och blev så småningom pianovirtuos. Hon hade en egen skola i Wien där hon lärde ut både pianospel och sång. Åren 1784-1785 reste hon runt på turné och spelade för hoven i Paris, London, Bryssel, Hannover, Berlin och spelade dessutom i flera andra städer. Inför turnén komponerade Mozart en konsert för piano och orkester till henne. Paradis komponerade också själv. Hon använde ett system för noter som hade uppfunnits speciellt för henne.

Innan Paradis begav sig ut på den stora turnén lät hon göra kartor i relief över de olika länderna och städerna. På dessa kartor var gränser och floder broderade med plattsöm medan städerna var markerade med knappar av olika stora storlekar. Stora knappar representerade huvudstäder medan mindre städer markerades med mindre knappar.

Paradis läste texter tryckta i reliefskrift. En särskild tryckpress hade tillverkats för henne av Wolfgang Ritter von Kempelen (Janisch 1955).

Paradis korresponderade med en annan blind, Johan Ludwig Weissenburg, som också använde reliefkartor och reliefskrift. Av korrespondensen framgår att de bl.a. diskuterade hur man skulle tillverka reliefbilder och kartor. När det gällde räkning använde sig Paradis av en aritmetikskiva som tillverkats av engelsmannen Saunderson³.

Mötet med Maria Theresa von Paradis gav Haüy den inspiration och uppmuntran han just då så väl behövde för att kunna utarbeta en plan för undervisning av blinda barn (Eriksson 1998, Didier-Weygand 2000). Denna plan *Plan l'education à l'usage des aveugles* presenterade han för Filantropiska Sällskapet, som då också beskyddade tolv barn från fattiga familjer (Weygand 1998).

I sin bok *Essai sur l'Education des Enfants-Aveugles* (jfr avsnitt 2.7), framhåller Haüy gång på gång att flera av de hjälpmedel han anbefaller vid undervisningen av blinda har använts av Maria Theresia von Paradis.

2.5 Mötet med Lesueur och grundandet av L'Institution des jeunes aveugles

Haüy var övertygad om att de blinda var värda ett bättre liv än att tiggas och uppträda på marknadsplatser (Dufau 1844, Henri 1987). De borde ha rätt till utbildning och arbete. Först 13 år efter marknaden i St Ovid fick han chansen att visa att blinda också var bildbara.

Det var då han fick möjlighet att undervisa Francois Lesueur eller Le Sueur som Didier-Weygand ibland skriver hans namn.

Haüy har själv skildrat hur det gick till då han första gången mötte Lesueur. Han berättar att han en dag såg han en ung blind tiggare vid portgången till kyrkan Saint-Germain-de Près (Haüy 1894). Lesueur skulle enligt Haüy, ha varit en professionell tiggare som försörjde sig och sina föräldrar och fyra syskon med hjälp av allmosor. Sedan medeltiden tillät den katolska kyrkan blinda att tiggas på kyrkans områden (Kretschmer 1937).

Det sägs att Haüy då han gav Lesueur en allmosa fick kommentaren:” Ni trodde att ni gav mig en sliten sou men det var en écu ni gav mig” (Webster 1964). Han skulle då omedelbart ha dragit vissa slutsatser angående blindas fina känselförmåga. Om man jämför med Haüys egna ord i avsnitt 3.3 kan man gissa sig till hur historien uppstått.

Weygand menar emellertid att Lesueur var en av de blinda som beretts plats i ett av Filantropiska sällskapets Maison des Enfants-Aveugles och att sällskapet lät Haüy pröva sina pedagogiska idéer på honom (Didier-Weygand 2000). Hon säger ingenting om Lesueurs historia före mötet med Haüy, annat än att han varit blind sedan 6 månaders ålder, men nämner att flertalet av sällskapets skyddslingar ursprungligen var tiggare.

Lesueur blev alltså Haüys första elev. Till att börja med fick han lära sig att uppföra sig fint, tala grammatikaliskt och att räkna. Men Haüys huvudintresse var att lära blinda läsa. Han lät framställa träbokstäver så att Lesueur kunde lära sig alfabetet och senare också att läsa. Detta skedde genom att bokstäverna grupperades till ord i en träram (se fig 1)⁴. På ett liknande sätt lärde sig Lesueur de fyra räknesätten. Siffror av trä grupperades i olika fack i en ram.

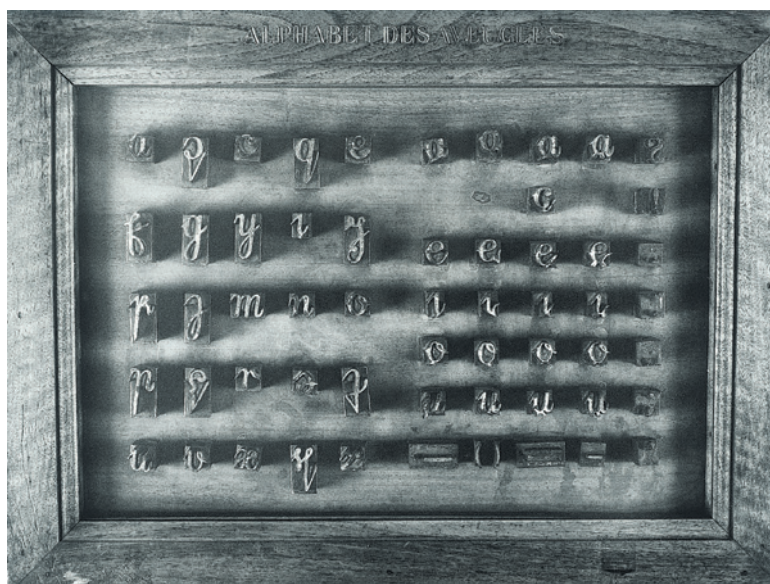

Fig 1. Träram med bokstäver. En utveckling av den ram Haüy tillverkade för Lesueur. Förvaras på Danmarks Blindemuseum. (Foto: Jørgen Schytte)

Ett stort problem var dock att få fram böcker till Lesueur. Haüy förstod snart att hans elev kunde känna igen upphöjda bokstäver. Han började då på egen hand göra reliefbokstäver på vaxat papper.

Haüy hade börjat undervisa Lesueur på pingstafton den 31 maj 1784. Redan i september samma år kunde han tillkännage sina framgångar i en artikel i *Journal de Paris* (Weygand 1998, Henri 1987). Den 18 november framträdde lärare och elev för Academie l'Écriture. Vid denna tid var det vanligt att elever uppträdde för akademien och för hovet, det gällde alltså inte bara ”handikappade underbarn”. Akademin hade också ett slags inspekterande och auktoriserande uppgift (Didier-Weygand).

Lesueur läste, kände igen länderna på en karta och figurer framställda i relief på kartong. Detta var genombrottet för Haüy. Akademin beslutade att rekommendera hans metod för att undervisa blinda (Weygand 1998). Även Franska vetenskapsakademien kom tack vare brodern René-Just att intressera sig för Haüys undervisning. Fyra av akademiens ledamöter undersökte Haüys metod och uttryckte sitt gillande. Deras rapport registrerades i akademiens register den 16 februari 1785 (Weygand 1998).

I januari 1785 utnämndes han till ledamot av Société Philantropique, som också anförtrodde honom undervisningen av tolv blinda skyddslingar. Dessa var alla vuxna i åldrarna 20-30 år (Didier-Weygand). Haüy kunde nu hyra ett hus vid rue Coquillière där han höll skola. Ett år senare, då antalet elever ökat ytterligare, flyttade han till det hus på rue Notre-Dame-des-Victoires, där Société Philantropique hade sin verkstad för blinda. L'Institution des Jeunes Aveugles - Institutet för blinda barn - hade fötts. De elever som nu kom till institutet var barn (Didier-Weygand).

Två gånger om året uppträdde de blinda eleverna för hovet. Ludvig XVI var institutets beskyddare och bidrog också med ekonomiska bidrag till institutets drift. I en bilaga till Haüys egen pedagogiska skrift *Essai sur l'éducation des aveugles*, finns en förteckning över de första tolv eleverna som uppträdde vid hovet.

Vid institutet undervisades både flickor och pojkar. De blinda barnen kom ur fattiga förhållanden, och för dem var skolgången gratis. Men Haüy tog också emot seende barn ur välbärgade familjer som fick betala för sig. Haüys idé var att blinda och seende skulle umgås fritt (Weygand 1998).

2.6 Valentin Haüys pedagogik

Valentin Haüy första och enda pedagogiska skrift utkom 1786 och har den långa titeln *Essai sur l'éducation des aveugles ou Exposé de différens moyens, vérifier par l'expérience, pour les mettre en état de lire, à l'aide du tact, d'imprimer des livres dans lesquels ils puissent presendre des connaissance de langues, d'histoire, de Géographie, de Musique, &c., d'exécute différens travaux relatifs aux Métier, &c., Dédie au Roi, par M. Haüy*⁵.

Boken var tryckt av Haüys blinda elever. Endast förordet sattes med vanliga typer medan brödtexten var satt med de av Haüy skapade typerna som skulle kunna användas såväl i svart- som relieftryck.

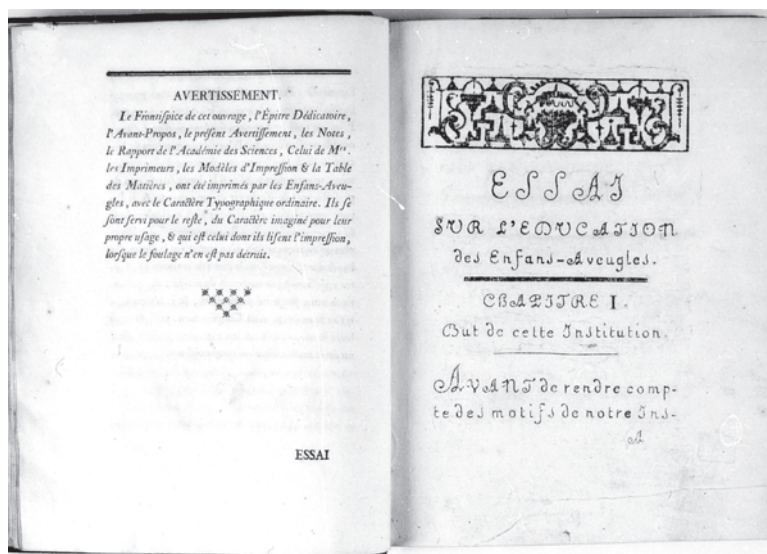

Fig 2. Ett exemplar av Valentin Haüys pedagogiska skrift som förvaras på Danmarks Blindemuseum. (Foto: Jørgen Schytte)

Boken är tillägnad kung Ludvig XVI. "Au Roi" står det på ett av titelbladen, sedan följer ett kort förord också tillägnat kungen som lyder enligt följande:

"Sire,

La protection dont VOTRE MAJESTÉ Honore les talens, lui assure un droit à leur hommage. Mais lorsque leurs production tendent au soulagement de l'humanité soussrante, elles ont un titre plus puissant

encore, pour attirer les regards de LOUIS le BIENFAISANT. Est au milieu des sentimens qu'inspire ce nom si doux, gravé dans tous le cours François, que j'ai conçu, le désir d'offrir à VOTRE MAJESTÉ, ce fruit de mes veilles; S'il a quelque prix, il en sera redevable au double avantage, & de paraître sous des auspice assi augustes, & de servir comme de canal aux bontés que de jeunes infortunés, privés du bienfait de la lumière, osent entendre de leurs Souverain.

Je suis, avec le plus profon respect
SIRE,
DE VOTRE MAJESTÉ
Le très-humble, très-obéissant, & très-fidèle
Sujet&Servituer
Haüy.”

I boken lägger Haüy fram sina pedagogiska idéer som på samma gång är en läroplan. Utgångspunkten är att de ”olyckliga Blinda” som hittills varit berövade möjligheterna till undervisning faktiskt är bildbara och därför bör kunna få chansen att gå i skola och även utbilda sig till ett yrke för att sedan också kunna försörja sig själva.

Varje ämne ges ett kort kapitel. Haüy ger här ganska enkla praktiska råd om hur man skall undervisa och tillverka åskådningsmaterial och hjälpmedel. Huvudvikten läggs på hur man skall lära de blinda eleverna läsa och skriva och hur man skall gå till väga för att trycka böcker i relief. Ett helt kapitel ägnas åt att förklara hur blinda skall kunna utbildas till typografer. Han söker också påvisa att de blinda som fått lära sig något hantverk, t.ex. vid Quinze-Vingt har kunnat försörja sig. Därför rekommenderar Haüy att man i undervisningen tar upp ämnen som kåptillverkning, hårnätstillverkning, sömnad, bokbinderi m.m.

Haüy påpekar också att det är viktigt att de blinda eleverna lär sig historia, geografi och musik. I kapitlet om geografiundervisning hänvisar han till Maria Theresa von Paradis och vikten av att man använder taktila kartor och jordglob för att åskådliggöra länder, sjöar, floder, berg etc. Han hänvisar då till Paradis och Weissenburgs metod att göra kartor (se avsnitt 2.4). När det gäller musik och möjligheterna att skaffa sig ett yrke som musiker hänvisar han till Paradis framgångar och hennes metod att framställa noter i relief (jfr avsnitt 2.4).

När det gäller matematikundervisning säger Haüy att han visserligen beundrar Saundersons och Weissenburgs "aritmetiska tavlor" men att han håller strikt på att blinda och seende skall undervisas tillsammans och därför helst inte vill använda några specialhjälpmedel. Haüy erkänner dock att blinda elever kan behöva någon typ av hjälpmedel när det t.ex. gäller att rita geometriska figurer och har för den skull gjort mallar i papper.

Haüys uppfinning, att göra reliefbokstäver på papper med hjälp av typer som han låtit gjuta, var något helt nytt (Weygand 1998). Han såg det nu som sin främsta uppgift att söka producera böcker i så många exemplar som möjligt. Hans strävan var att varje blind elev skulle få sitt eget bibliotek. Så småningom lät han konstruera en press lämpad för tryckning av reliefskrift, till denna fogade han en anordning som möjliggjorde att de uppstående skrivtecknen färgades svarta. De två första böckerna som Haüy lät trycka för sina elever gjordes på detta sätt (se figur 2). Det var hans eget pedagogiska verk *Essai sur l'Education des Enfants-Aveugles* (1786) och en historisk översikt av de fem första åren vid institutet som bar titeln *Notice Historique l'Institution des Enfants Aveugles* (1791).

Haüy ansåg att blinda med denna metod skulle kunna trycka böcker, inte bara för eget bruk utan också till nytta för seende. En dröm han hade var att hans elever skulle kunna bli lärare till seende barn och att dessa skulle använda samma bok som sin lärare. Men det var fråga om en tryckmetod, och skrivandet blev på detta sätt ett verkligt typografiskt sättningsarbete. För att blinda också skulle kunna korrespondera med seende konstruerade Haüy ett "skrivbord", som fungerade i kombination med en stålpena vars stift inte var klucket. Han trodde att de blinda själva skulle kunna rita upp de handskrivna bokstäverna på framsidan och på så sätt åstadkomma ett avtryck på baksidan som de själva kunde läsa. Tyvärr fungerade apparaten dåligt för den som aldrig sett bokstäver (Didier-Weygand).

Vid rue Victoires var man inte bara inriktad på undervisning utan ägnade sig också åt yrkesutbildning, man trodde på arbetets positiva betydelse. Eleverna tvinnade tråd, spann, stickade, tillverkade remmar och knöt nät. De tryckte i relief men också i "svart". I slutet av essän om blindas undervisning (Haüy 1786) finner man ett tiotal exempel på typografiska arbeten, t.ex. inbjudningskort, tillkännagivanden, fakturor, prospekt m.m. Trots att Haüy lät producera partitur i relief ansåg

han till att börja med inte att musik var annat än ett tidsfördriv för de blinda. Han kom dock att senare ändra uppfattning då han fann att blinda mycket väl kunde lära sig spela orgel och därmed fick möjlighet att arbeta som kyrkoorganister (Skrébitsky 1884).

Målet för Haüys pedagogik var att de blinda skulle kunna kommunicera obehindrat med seende (Haüy 1786). Därför förkastade han alla skriftsystem som inte hade likheter med det latinska alfabetet. Han skulle troligen aldrig ha godkänt Brailles punktskriftsalfabet.

Till att börja med undervisades flickor och pojkar tillsammans men då Haüy efter några år fick kraftig kritik för samundervisningen infördes könssegregerade klasser (Didier-Weygand).

Haüys efterträdare Gullié kritiserades kraftigt för sina hårda bestraffningsmetoder (Weygand 1998). I anklagelserna mot honom jämför man Haüys milda metoder och hans omtanke om eleverna. Det framgår dock inte klart om man därmed menar att Haüy överhuvudtaget inte agade eleverna.

2.7 Revolutionen

Kung Ludvig den XVI var Haüys beskyddare och institutets främste donator. Då kungen störtades år 1791 kom institutet för blind ungdom att hamna under den nya revolutionära regeringen. Undervisningen kunde dock fortgå i samma banor som under monarkin. De revolutionära regimerna ansåg också att all undervisning skulle vara fri och skötas av staten (Förhammar 1991, Weygand 1998).

Genom ett dekret av den 28 september 1791 förstatligade nationalförsamlingen Institutet för de unga blinda. Av besparingsskäl slogs blindinstitutet ihop med l'Epées⁶ institut för döva och flyttade till ett kloster (Weygand 1998). Samboendet fungerade inte och nationalkonventet beslutade därför år 1794 att ånyo dela på de två skolorna. Haüy spelade härvid en inte oviktigt roll. Han angrep l'Epées efterträdare Sicard efter att denne uttalat sig negativt om Haüys pedagogiska metoder. Haüy var då aktiv inom en av de revolutionära kommittéerna i Paris och lyckades få Sicard arresterad (Didier Weygand). Denne släpptes dock ganska snart. Två år senare – 1796 – kvitterade Sicard genom att anklaga Haüy för att tillhöra ett förbjudet hemligt sällskap. Haüy arresterades och satt i fängelse under en kortare tid.

Blindinstitutet flyttade efter delningen till ett f.d. nunnekloster vid 34 rue Denis. Det fick nu namnet Institut National des Aveugles Travailluers, som kan översättas till "Det Nationella institutet för Blinda Hantverkare" (Didier-Weygand 2000). I samband med flyttningen ägde en omorganisation rum och inackorderingarna var nu tvungna att bidra till det nya Frankrikes försörjning (28 juli 1795). Elevernas första uppgift blev att tillverka 86 portmonnäer. Nu började också en debatt i de revolutionära kommittéerna om instituten för de handikappade skulle vara skolor eller anstalter (Weygand 1998).

Haüy själv ställde sig från början på revolutionens sida, alltså redan 1789. Som framgår av ovanstående var han till och med aktiv en av de revolutionära kommittéerna (Weygand 1998). Haüy tvekade inte att den 8 juni 1794, det Högsta Förnuftets dag, låta sina blinda musiker uppträda på en rörlig plattform där han under slagord uppmanade dem att följa Robespierre som uppträdde utklädd till Det Högsta Förnuftets överstepräst (Henri 1987, Didier-Weygand 2000).

Redan under monarkin hade de blinda eleverna regelbundet uppträtt för ett auditorium för att visa sina framsteg. Dessa föreställningar fortsatte under revolutionen.

Haüys anpasslighet till olika regimer skulle senare ligga honom i fatet. Under Direktoriets grundade Haüy tillsammans med revolutionärerna la Revellière-Lepeaux och Chemin-Dupontè vad de kallade en teofilantropisk kult (Henri 1987, Weygand 1998, Didier-Weygand 2000). Den kan sägas vara en efterföljare till kulten om det högsta förnuftet där magistraten övertog prästerskapets roll. Hos teofilantroperna var det familjefadern som ersatte prästen och deras filosofi byggde på en téodoci i förening med tron på den goda människan (Didier-Weygand). Haüys efterträdare som rektor för institutet, Guillé, var troende katolik, och såg med fasa på dennes livsåskådning och anförde senare kätterier som ett av skälen till att hindra Haüy från att besöka institutet.

Vid slutet av det revolutionära decenniet⁷ var institutet bankrutt. Statskassan var skyldig inrättningen 30 000 franc och därutöver nio månaders lön till lärare och anställda. Både lärare och elever svalt och frös. Haüy klagade hos den konsulära regeringen men fick ett absolut nej; inga utbetalningar gjordes. Hans förehavanden under Skräckväldet och Direktoriets låg honom i fatet (Weygand 1998). Napoleon, nu förste konsul, beslutade den 14 mars 1801 att institutet

för de blinda hantverkarna skulle slås ihop Hospital Quinze-Vingt, asylen för äldre blinda som existerat sedan slutet av 1200-talet (Kretschmer 1937, Weygand 1998). Napoleon förbjöd dessutom teofilantropisterna att utöva sin kult. Undervisningen vid institutet reducerades nu till två timmar om dagen, övrig tid skulle de blinda barnen tillsammans med seende arbeta i Quinze-Vingt verkstäder. Haüy blev mycket uppbragt och protesterade i tre skrivelser till inrikesministern Lucien Bonaparte (Napoleons bror och andre konsul under 2:a konsulatet). Ministern svarade att det vara statens sak att se till att de blinda fick undervisning, Haüys roll var bara att utföra det som staten ålagt honom (Didier-Weygand). Svaret på den allra sista skrivelsen (12 februari 1802) innebar att Haüy blev avskedad men tillerkändes en pension på 2000 livres per år.

2.8 Musée des Aveugles

Haüy gav inte upp. Han hade nu en säker inkomst på 2000 livres om året. Han grundade snart ett privatinstitut för blinda (Kretschmer 1937, Weygand 1998, Didier-Weygand 2000) som han kallade Musée des Aveugles. Hans idé var att det nya institutet skulle utgöra ett komplement till Nationalinstitutet. Det bestod av två avdelningar. Den första var en förskola för blinda barn från 4 till 7 år medan den andra avdelningen var en fortsättningskola för elever över 16 år där dessa fick yrkesutbildning. Han är alltså en föregångare till Fröbel när det gäller förberedande undervisning. I det nya institutet förverkligade Haüy också en annan av sina idéer. De blinda ungdomarna fick undervisa seende barn som bodde i en pension ansluten till Musée des aveugles. Men i längden klarade Haüy inte ekonomin utan fick år 1806 lägga ner sin skola. Enligt Weygand (1998) fick han helt enkelt inte tillräckligt med elever.

Skrébitsky anger att Haüy hade skulder upp över öronen när han så småningom kom till S:t Petersburg, bl.a. krävdes han på pengar av en maltesisk bankir (Skrébitsky 1884). Skulden drogs av från hans lön i Ryssland.

2.9 Valentin Haüy i Ryssland

2.9.1 Inbjudan från Alexander I

Ryktet om Valentin Haüys bedrifter spred sig snart över hela Europa. Flera av dåtidens upplysta furstar var intresserade av hans tjänster (Skrébitsky 1884). Blindundervisning hade startat både i Wien och Berlin. Haüy exporterade sin typografiska kaster och åskådningsmaterial till bl.a. dessa institutioner. När hans ekonomi blev så dålig att han tvingades lägga ner Musée des Aveugles kom en rad lägliga inbjudningar, bl.a. en från tsar Alexander I i Ryssland. Tsaren, själv uppfostrad i upplysningens anda inbjöd Haüy komma till Ryssland och där grunda ett blindinstitut (Troyat 1977 s. 324 f; Skrébitsky 1884).

Enligt Skrébitsky (1884) gick det till så att Alexander I höll sig med agenter som skaffade fram upplysningar om allt som kunde finna en framgångsrik tillämpning i Ryssland. Förhandlingarna med Haüy sköttes av general Hitrowo (uttalas Khitrowo). En plan utarbetades för grundandet av ett institut i S:t Petersburg.

Av denna plan framgår att Haüy ingalunda hade tänkt sig att stanna någon längre tid i S:t Petersburg. Grundprinciperna för projektet skulle vara:

1. Att i Paris leda tillverkningen av allt arbetsmaterial som är avsett att användas vid undervisning och sysselsättning av de blinda ryssarna. Arbetsmaterial som bokstäver för läsning, räkning, tryckning, geografiska kartor, skrivbord och annat som Haüy åtagit att transportera till Ryssland.
2. Att Haüy skulle resa till Ryssland under nästkommande vår (1804) och vistas där i ungefär ett år tillsammans med en av sina blinda elever, vilken undervisats enligt Haüys metod. Haüy trodde att denna resa skulle leda till framgång för den planerade inrättningen, såväl idémässigt som när det gällde att stimulera till tävlan bland de unga ryssarna.
3. Upphovsmannen till projektet (Haüy) förband sig att till punkt och pricka lära ut sin metod till den lärare som skulle utses av hans kejsarliga Majestät för att leda inrättningen i S:t Petersburg (Skrébitsky 1884, s.11).

Enligt Skrébitsky frågade den ryska regeringen Haüy till råds när det gällde vilka nödvändiga personliga kvaliteter och kvalifikationer den kommande direktören för inrättningen i S:t Petersburg måste ha samt om den ekonomiska ersättning Haüy önskade för att ta på sig ansvaret med att medverka till skapande av inrättningen. Vidare ville man veta hur mycket hela projektet skulle kosta. Man ville också veta vilka personliga egenskaper direktören för det nya institutet skulle ha.

Enligt Skrébitsky skall Haüy ha svarat att direktören för inrättningen i S:t Petersburg måste väljas från den kategori lärare som hade goda kunskaper i de ryska och franska språken och, om möjligt, också i tyska språket. Direktören måste också inhämta elementära kunskaper när det gällde praktiskt arbete som spinning, stickning, knytning av hårnät, vävning av olika slag, etc. Haüy påpekade vidare att direktören måste ha grundläggande kunskaper i tryckerikonsten om han skulle klara sitt arbete. Däremot räckte det med att han hade amatörmässiga kunskaper i musik. Men, tillade Haüy, utöver dessa elementära kunskaper måste denne man ha huvudet på skaft, ha tålmod, vara vänlig och ha stor kärlek till människosläktet.

Haüy bad att Hans Kejsrerliga Majestät skulle bevilja honom en årslön på minst 40.0000 rubel (varav hälften i förskott), som skulle utbetalas i samband med att han började utöva sitt ämbete. Vidare önskade han att kronan gratis tillhandahöll en möblerad bostad, ljus och bränsle. Slutligen önskade han 2000 rubel i reseförskott för sig och sin blinda elev. Däremot begärde han inget resebidrag för sin fru och son. Han beräknade att kostnaderna för inventarierna inklusive åskådningsmaterial som kartor och jordglob skulle uppgå till ca 4 500 franc och att den årliga driftkostnaden inklusive lönekostnaderna skulle uppgå till 54.700 franc. Den personal som krävdes för att driva institutet var två lärare och en musiklärare samt en chef för tryckeriet.

Haüy trodde att kostnaderna skulle minska med tiden allt eftersom eleverna gjorde framsteg. Han grundade sitt antagande på erfarenheterna från Parisinstitutet där eleverna när de uppnått en viss skicklighet i hantverk eller tryckerikonst kunde förtjäna pengar som tillföll institutet. Haüy trodde alltså att han kunde överföra sina erfarenheter från Frankrike till en verksamhet i Ryssland.

2.9.2 Berlin

På vägen till Ryssland (1806) gjorde Haüy ett uppehåll i Berlin. Han hade redan tidigare blivit tillfrågad av den preussiska kungen om han var intresserad av att grunda en blindskola i Berlin. I Preussen hade man redan på 1780-talet börjat ställa all undervisningsverksamhet under statlig ledning (Sjöstrand 2, 1968) Kung Fredrik Wilhelm sammanförde honom med professor Johan August Zeune (1778–1853) som redan börjat undervisa blinda barn. Tillsammans utarbetade nu Haüy och Zeune läroplanen för ett blindinstitut i Berlin (Skrébitsky 1884, Rath 1991). Professor Zeune blev institutets rektor. I likhet med vad som var fallet i Paris försökte man vid institutet förena två pedagogiska budskap: teoretisk- humanistisk utbildning i kombination med praktiska ämnen (Rath 1991).

Slagen vid Jena och Auerstedt kom att försena Haüys avfärd till S:t Petersburg. Men trots detta tog han sig tid att under resan från Berlin till S:t Petersburg göra en avstickare till Mitau i Kurland⁸ där den bourboniska tronpretendenten Louis XVIII befann sig i exil (Skrébitsky 1884). Haüy uppvaktade Ludvig XVIII som försäkrade honom sitt stöd den dag han återkom till Frankrike.

2.9.3 I S:t Petersburg

Haüy anlände till S:t Petersburg den 9 september 1806 och fem dagar senare skickade han ett brev till kejsaren där han bad att kejsaren skulle ta emot honom och hans 17-åriga blinda elev. Han sade sig tro att det skulle vara av intresse för majestätet att få se en blind person som inte bara kunde ett hantverk utan också kunde läsa, skriva och behärskade ämnen som historia och geografi. Haüy ville också demonstrera en uppfinning han gjort, en "avancerad telegraf" (se vidare avsnitt 2.11). Skrébitsky anger att han inte funnit några källor som visar att Haüy verkligen skulle ha fått audiens hos kejsaren.

Bekymren tornade upp sig för Haüy då inga av de löften han fått om ekonomisk ersättning, bostad m.m. infriades. Den 11 oktober 1806 skrev han en petition till Kejsaren där han redogjorde för sina bekymmer. Skrébitsky anger att han funnit detta dokumentet och att det bar en apostill (med namnteckning, som torde ha tillhört ministern för den allmänna undervisningen, Greve Zawadowsky) med

lydelsen: ”Kejsaren beordrade att denna räkning skulle betalas, att en lokal skulle utses för institutet och att en direktör, som kunde tillägna sig undervisningsmetoden, skulle väljas” (Skrébitsky 1884, s. 21). Åtta dagar efter det petitionen inlämnats betalades pengarna ut till Haüy.

Till föreståndare för det nya institutet utsågs en viss Bouchoueff, lärare vid en skola i S:t Petersburg, som bedyrade att han behärskade franska tillräckligt för att kunna samtala med Haüy och tillägna sig hans pedagogiska idéer. Bouchoueff skulle bo hemma hos Haüy.

Av en rapport till ministeriet daterad den 10 mars 1807 framgår att Haüy anställde två assistenter som skulle biträda honom och Bouchoueff. Fournier, Haüys blinde elev, hjälpte till med att instruera assistenterna. Haüy inbjöd ämbetsmän och ledamöter av den ryska vetenskapsakademien att bevista Fourniers lektioner i hopp om att få hjälp. Men fortfarande fattades de blinda eleverna. Man förklarade nu för Haüy att bristen på elever måste bero på att det inte fanns några blinda i Ryssland. På detta påstående svarade Haüy och hänvisade till sina egna erfarenheter:

”Om man inte ser några blinda på gatorna beror det på att familjefäderna och de blindas ägare håller dem hemma och på att föräldralösa och barn till kronans livegna sätts i asyler. Det dröjde inte länge förrän händelserna visade att mina antaganden var riktiga, för att inte nämna de blinda tiggare, vilka undkommit polisens övervakning, och som jag skyndade mig att ge en allmosa. Jag hade mer än gärna fyrdubblat den om de hade velat gå med på att beloppet skulle utgöra dagslön i utbyte för deras arbete.” (Skrébitsky 1884, s. 23)

S:t Petersburg var vid denna tid en stad med en multikulturell befolkning. Där fanns bl.a. många familjer av franskt ursprung. Franska var också umgängesspråket bland de bildade klasserna. Det gavs ut både tidskrifter och dagstidningar på franska. För att få elever satte Haüy nu in annonser i den franskspråkiga tidskriften *Le Lycé* och i dagstidningen *Gazette de Petersbourg*. Annonserna ledde till att Haüy fick två elever, bägge av utländsk härkomst.

Efter en tid kom också en rysk kvinna till Haüy och bad om hjälp för sin blinde son som vistades på asylen i Smolny⁹. Han begav sig nu till Smolny och fann där flera blinda barn som bodde tillsammans med gamla och invalidiserade personer. Han tog med sig sonen till kvinnan som bett om hans hjälp. Haüy bad också om tillstånd att få undervisa de andra blinda barnen i Smolny. De skulle hämtas i vagn,

två och två, och efter undervisningen köras tillbaka till asylen. Haüy skulle själv ansvara för pojknarnas undervisning medan hans hustru skulle undervisa de små flickorna. Men direktören för inrättningen vägrade ge sitt tillstånd. Då gjorde Haüy en skriftlig begäran som sändes till "Kommittén för den allmänna välviljan" och därefter till "civilguvernören", som lovade att så snart han fick en ledig stund uppfylla Haüys begäran. Denna lediga stund infann sig dock inte. I samma skrivelse (10 mars 1807) beklagade sig Haüy också över sin trånga bostad som gjorde det omöjligt för honom att hysa mer än en blind elev. Hans andra elev, som var från Moskva, måste bo på annat håll i staden. Haüy bad således att ansvariga skulle ge honom det tidigare utlovade huset så att han skulle kunna installera sin skola under mer bekväma förhållanden. I skrivelsen berättade Haüy dessutom om sina assistenter samt lovordade Bouchoueff men beklagade att "dennes svaga hälsa endast tillåter honom att ägna några halva dagar åt de studier som egentligen kräver minst ett års fortlöpande arbete" (Skrébitysky 1884, s.24).

Var det måntro av taktiska skäl som Haüy lovordade Bouchoueff, som tydligen inte stod för någon större arbetsinsats på institutet? Haüy hade heller ingen hjälp av assistenterna, då dessa söp och var allmänt odugliga (Skrébitysky 1884). Men två personer anmälde nu sitt intresse för att undervisa vid Haüys skola. Det var Galitch, en student från Pedagogiska Institutet i S:t Petersburg och en fransk emigrant, Louet (naturaliserad rysk medborgare) som erbjöd sig att ge lektioner i musik. Galitch undervisade en elev, som kom från fästningen Kronstadt i Finska viken, och endast behärskade ryska. Bouchoueff hade, enligt Skrebitysky, redan låtit sig avskräckas från sitt ämbete.

Haüy hade också tänkt kopiera sitt tryckeri vid Institution des Jeunes Aveugles. En tryckpress var en stor investering men hade i Paris betalats sig väl. Man hade härigenom fått regelbundna inkomster till elever och skola. Haüy satte också yrken inom tryckerinäringen högt. I skrivelsen den 10 mars 1807 bad han också om tillstånd att få inrätta ett tryckeri vid institutet där man kunde trycka inte bara böcker och böcker i relief för de blinda eleverna utan också visitkort och andra trycksaker som inte behövde underställas censuren. Avslutningsvis bad han att få använda någon av de tomma byggnader som tillhörde kronan för sitt institut samt att vid asylerna, särskilt den i Smolny, få välja ut unga blinda som skulle kunna tillgodogöra sig undervisning.

Vidare önskade han utse kandidater som skulle kunna sköta institutets administration.

I skrivelsen påpekade Haüy också att han endast förbundit sig att undervisa i enlighet med sin metod under ett års tid, men att han hitintills bara fått utbilda en enda elev.

I maj 1807 hade Haüy fortfarande inte fått någon lokal och var åter tvungen att sända en petition till ministern för den allmänna utbildningen i vilken han hänvisade till tidigare löften Han hade visserligen fått en lokal sig anvisad men den var inte lämplig som skola. Han skrev vidare att man fortfarande sökte övertyga honom om att det inte fanns några blinda i Ryssland men att han med egna ögon sett många blinda tiggare och att det också fanns blinda barn i Smolny, som han gärna skulle undervisa.

Som redan nämnts hade Haüy några få elever, av vilka en var inackorderad i hans hem. Då det inte kom någon reaktion från ministern beslöt Haüy, som nu endast hade fyra månader kvar av sitt kontrakt, att ta den erbjudna lokalen i besittning, även om den var olämplig som skola. Bouchoueff var fortfarande sjuk, och till föga hjälp. Däremot fungerade de båda assistenterna Galitch och Louet utmärkt.

Än en gång vädjade Haüy om att få välja ut några blinda barn i Smolny för att ge dem undervisning. Skrébitsky säger sig inte ha funnit något svar på detta brev men däremot ett kejsarligt beslut av den 10 augusti 1807 som gav Haüy tillåtelse att undervisa 15 elever till en årlig kostnad av 14.150 rubel samt ett extra tillägg på 5.185 rubel. Men trots det kejsarliga beslutet var Haüys problem inte lösta. Nu började de berörda myndigheterna trakassera honom och krävde att han skulle dra av den nyligen beviljade summa från de belopp han tidigare erhållit. Därutöver börjar en häftig diskussion om en vagn som Haüy krävde för att kunna köra sina inköp till institutet. Diskussionen avslutades med att kejsaren uppdrog åt general Hitrowo att tillråda Haüy att bete sig på ett anständigt sätt.

Innan detta krassa, kortfattade beslut hade fattats hade baron Dolst, som var gymnasiedirektör, fått i uppdrag att inspektera Haüys skola. Inspektionen förgicks av ett brev från Haüy till undervisningsministern, i vilket Haüy skrev:

”På de invändningar som man har beträffande det faktum att jag förbundit mig att på sex månader eller ett år göra det möjligt för min

efterträdare att ersätta mig, svarar jag att detta är helt korrekt men att det av den anteckning, som man hänvisar till i detta avseende, även klart framgår att det finns två villkor härför:

1. att man skulle ge mig ett tillräckligt antal blinda elever;
2. att min kollega skulle väljas i konkurrens bland dem som, vid ett särskilt examinationstillfälle, skulle prövas för att utröna huruvida de hade anlag för denna slags undervisning, för vilken fordras kunskaper utöver dem som man nöjer sig med på vanliga läroanstalter.

Jag stannar endast kvar i tjänsten som tillfällig chef för institutet därför att min kollega, vilken i ett olämpligt ögonblick försäkrat ministeriet om att han nu ensam kunde sköta institutet, alls ännu inte är i stånd att göra det. Jag har, av flera skäl, tjugo gånger vänt mig till M. De Novossilzeff på kansliet, eftersom min kollega inte lagt ner tillräckligt med tid på sin undervisning. Det vore bra om han visade sin begåvning idag, och inte uppsköt det till i morgon! Jag skyndar mig att lämna en svårt yrke, vilket jag utövat i 37 år och då mina önskningar nu är uppfyllda skall jag, då jag inte längre kan vara till någon nytta, inte ens för Ryssland, avnjuta den vila jag så väl behöver.

När jag slutligen återoppar rättvisan i mina yrkanden är det inte fråga om någon kritik vare sig gentemot Kejsaren, gentemot ministeriet eller gentemot dess respektabla tjänstemän. M. Bouchoueff är ensam anledning till att Regeringen, utan att förstå detta, försummat sina förpliktelser gentemot mig.” (Skrébity 1884, s. 28)

Brevet visar klart att det nu rådde stora motsättningar mellan Haüy och Bouchoueff.

Baron Dolst medgav i sin rapport från inspektionen (13 augusti 1808) att den lokal som institutet flyttat in i inte var ändamålsenlig. Den låg på fjärde våningen och sovsalarna gränsade till torrklosetterna. När det gäller undervisningen uppgav Dolst att han inte kunde se att det var någon skillnad på de elevers kunskap som undervisats av Haüy och dem som undervisats av Bouchoueff. Han konstaterade att flera elever hade gjort väsentliga framsteg i läsning efter att ha följt Haüys metod men att man blivit tvungna att överge tryckerikonsten på grund av brist på typer. Vid institutet undervisades i korgmakeri och flätning av halm att användas för stolar. Flickorna lärde sig knyta hårnät och att sticka. Dolst menade att även undervisningen i hantverk givit goda resultat.

Däremot var Dolst inte nöjd med framstegen i musik. Barnen hade bara lärt sig tre franska och två italienska sånger. Baronen tyckte inte det var så märkvärdigt att framstegen var långsamma eftersom det rörde sig om texter på främmande språk. Han föreslog därför att emigranten Louet skulle ersättas med en rysk musiklehrare, som skulle biträdas av en blind person vid namn Shiline.

Haüy frågade i samband med inspektionen Dolst om han skulle kunna få lämna in sin avskedsansökan och dra sig tillbaka tillsammans med Fournier och Louet. Dolst vidarebefordrade en avskedsansökan från Haüy till utbildningsministern eftersom det rådde stora motsättningar mellan Haüy och Bouchoueff.

Dolst rapport och Haüys avskedsansökan kan enligt Skrébitsky inte ha lett till några beslut eftersom Haüy kvarstod som chef för institutet till 1817. Även Bouchoueff behöll sin befattning. Denne lät snart upplösa den kvinnliga avdelningen (man hade tre elever)

Skrébitsky anger att han i ett arkiv funnit anteckningar av en okänd hand som visar att man ursprungligen hade för avsikt att till institutet anta två kategorier elever: de fattiga som skulle lära sig läsning, skrivning, typografisk sättning, musik, hantverk samt de rika som skulle lära sig skriva, geografi, poesi etc. Undervisningen i religion skulle vara obligatorisk för båda kategorierna.

Författaren till anteckningen ansåg att Rosminazoffska huset, i vilket man inrymt institutet, var mycket passande trots att både baron Dolst och Haüy var av motsatt uppfattning. Författaren var också kritisk mot Haüy som han ansåg hade missbrukat sin ställning genom att lägga beslag på de bästa rummen för personligt bruk. Barnens sovsal var kall på vintern och brännande het på sommaren, dessutom måste man passera genom sovsalen när man skulle tömma nattkärnen. Det rum som var avsett för allmänna lektionstillfällen användes samtidigt som musiksals, studierum och arbetsrum. Vid ett bord undervisade man i läsning eller grammatik, vid ett annat i räkning. I ett hörn hade man sätter, och i ett annat hörn sköttes tryckningen medan man i rummets mitt spelade piano eller fiol. Den anonyma författaren tillade att ibland roade sig Haüys son eller eleven Fournier med att spä på oväsendet och att på skämt använda svarvsstolen, i avsikt att störa de ryska lärarnas i deras undervisning för att sedan kunna kritisera lärarnas metod.

Den okände kritikern gick också hårt åt hantverksundervisningen, t.ex. hade det tagit ett helt år att lära en elev att fläta, och resultatet blev bara en halv archine¹⁰ som endast kunde inbringa 10 kopek. Han menade också att tryckeriet endast användes för att trycka broschyrer över Haüy telegraf. Det innebar att typerna blev utslitna och sedan inte kunde användas till det de var avsedda för. Författaren anklagade Fournier, som lett arbetet, för att med avsikt ha förstört typerna. Svarvstolen var också i dåligt skick, musikundervisningen undermålig etc. Författaren avslutade sin skrivelse med att be om att fransmännen skulle utestängas och ersättas med ryssar.

Haüy blev mycket illa berörd av vad han ansåg vara trakasserier och som Skrébitsky menar emanerade från Bouchoueff. I ett brev daterat den 19 augusti 1808 bad han greve Zawadowsky (undervisningsministern) ålägga baron Dolst att fortsätta sitt inspektionsarbete och begärde samtidigt att förhören skulle ske på franska i vittnens närvaro. Han ville kunna bemöta den kritik man kunde komma att utsätta honom för och ville inte bli utlämnad åt en enda domares godtycke. Detta brev följdes av ytterligare ett brev riktat till baron Dolst där han bad om att i samråd få bestämma institutets slutgiltiga organisation. Han begärde ännu en gång om att få flytta till mera ändamålsenliga lokaler. Han bad också om en lista över fattiga blinda barn som skulle kunna få undervisning på institutet samt om en annan med en förteckning över rika barn som skulle kunna komma ifråga.

Bouchoueff dog innan Haüy lämnade Ryssland. Källor saknas, enligt Skrébitsky, som skulle kunna förklara hur det kom sig att Haüy stannade så länge som elva år i Ryssland, trots alla motgångar. Av en officiell handling daterad den 6 maj 1817 framgår det att Haüy önskade dra sig tillbaka. Brevet är adresserat till prins Galitzin (som ersatte Zawadowsky som undervisningsminister). Haüy begärde i skrivelsen entledigande, alternativt 6 månaders ledighet, för sig och Fournier. Galitzin beviljade Haüy entledigande, eftersom han var sjuk, med motiveringen att Haüy därigenom skulle få avsluta sina dagar i familjens sköte. Den franska ambassadören anhöll om tillstånd att få föra hem Haüy och Fournier med ett krigsfartyg som snart skulle avgå. Kejsaren gav sitt medgivande och dekorerade i samband med avskedet Valentin Haüy med Sankt Vladimirorden, fjärde klassen.

2.9.4 Haüys testamente

Innan Haüy begav sig tillbaka till Frankrike skrev han ett avskedsbrev till undervisningsministern, prins Galitzin, vilket Skrébitsky vill kalla Haüys testamente:

”Det är brådskande (1) att i mitt ställe, anta herr Protopopoff, en ärlig familjefar som verkligen satt sig in i alla delar av vårt ärende. (2) att ministeriet ger honom en värdig medarbetare som kan assistera honom genom att uppföra sig väl och vara begåvad. Jag har redan utsett den unge Vaganoff som värdig efterträdare på denna post. (3) att ministeriet i inspektörens ställe, vilken är mer skadlig än nyttig, utser en person som enbart skall leda undervisningen av de hantverk som kan leda till att blinda får ett yrke. (4) att ministeriet i Fourniers ställe, utser de tre blinda eleverna Smourof, Vemblad och Stiaguine, och låter dela hans arvode i tre lika stora delar. Jag använder mig av detta tillfälle för att beveka Ministern att inte försumma att uppmuntra de tre blinda eleverna och de tre seende anställda att klara sig utan hjälp av främlingar. (5) att ministeriet utökar antalet elever så att den av Haüy grundade inrättningen når framgång. Man har begränsat antalet blinda till 15 stycken, vilket är ett alltför lågt antal. Detta faktum har utgjort ett väsentligt hinder för att inrättningen skulle nå framgång, då vi till exempel varit tvungna att låta eleverna utföra olika slag av arbeten för vilka det skulle behövas åtminstone 60 elever för att lyckas.” (Skrébitsky, 1884, s. 42)

2.9.5 Undervisning av döva i S:t Petersburg

Som framgår av avsnitt 2.2 hade Haüy tidigt börjat intressera sig för abbé l'Épées undervisning av döva. Skrébitsky (1884) uppger att abbé l'Épée år 1784 till och med vid ett tillfälle överlämnade undervisningen av en döv person till Haüy. Skrébitskys källa torde vara en not i Haüys egen bok *l'Essai sur l'éducation des aveugles* där denne i ett kapitel säger sig vilja jämföra sätten att undervisa blinda och döva. Kapitlet är dock snarare en panegyrik över abbé l'Épée. I förbigående skriver Haüy att han kan intyga att det är betydligt lättare att undervisa blinda än döva. I nämnda fotnot uppger han att han haft möjlighet att följa undervisningen av en ung döv man, som efter ett skeppsbrott flutit

upp på Normandiets kust. I noten lovar Haüy också att den ”nästan” döva mannen kommer att skriva sin biografi och att de blinda eleverna kommer att trycka denna. Ett löfte som mig veterligen inte infriades.

I oktober 1807 vände sig en rysk dam till Haüy och bad att han skulle undervisa hennes döva dotter. Enligt de källor Skrébitsky hade svarade Haüy så här på hennes begäran:

”Hon föreställde sig att jag skulle börja undervisa hennes dotter, Eugénie vilken varit plågad av dövhet alltsedan unga år. Förgäves använde jag som förevändning att jag saknade praktisk erfarenhet av denna svåra konst, som ofta övergår förmågan också hos mycket välutbildade personer. Jag var till slut tvungen att ge efter. Mina små framgångar attraherade snart nyfikna och man anförtrodde mig nu ytterligare elever.” (Skrébitsky, 1884, s. 44)

Haüy bjöd alltså in allmänheten till sina försök för att visa hur långt man kunde komma med de metoder för dövundervisning som utvecklats i Frankrike.

Förvåningen och beundran var stor men de fanns också de som var skeptiska. Skrébitsky citerar Haüy, som återger en incident från en av sina offentliga lektioner:

” En dag vid en av mina lektioner, då jag knappt hunnit avsluta mina lovord till abbé de l’Épée och till abbé Sicard samt mina lovord till den intelligens som mina dövstumma vanligtvis uppvisar, påpekade en person att dessa barn, vilka i så hög grad förfördelats av naturen, endast på ett inställsamt vis, som papegojor, upprepade det som man belastar deras minne med. Personen i fråga menade att denna undervisning inte var till någon nytta.

Efter alla de framgångar som de berömda upphovsmännen till dessa metoder haft, föreföll detta påstående som ett hån mot deras begåvning och jag inspirerades till att vilja försvara dem rejält i fall de skulle behöva min hjälp.

M. abbé Sicard erhåller dagligen bevis på den intelligens de dövstumma uppvisar då han ger dem skriftliga uppgifter, när han får dem att förstå och när han ställer frågor till dem om såväl fysik som om moral. ” (Skrébitsky 1884, s. 45 f)

Haüy utökade inte sin verksamhet när det gällde dövundervisning men lyckades intressera änkekejsarinnan, som lät hämta specialister från Frankrike. Däribland en M. Jouffret, som kom att leda dövundervisningen i Ryssland under en kortare tid. Men, säger Skrébitsky, efter pionjärtiden föll både undervisningen av blinda och döva i glömska.

2.10 Telegrafan

Haüy fortsatte även under sin tid som pedagog att intressera sig för chiffer. Han var t.ex. mycket intresserad av telegrafan och dess användning inom det militära underrättelseväsendet (Skrébitsky 1884). Det vara alltså innan elektriciteten tagits i allmänt bruk. Förmodligen såg han också telegrafan som en möjlighet att förtjäna pengar. Av den kritik som framfördes av Haüys okände belackare (avsnitt 2.9) framgår ju också att det pågick experiment med telegrafan och tryckning av broschyrer i skolan.

Redan vid ankomsten till S:t Petersburg försökte Haüy intressera kejsaren för sin telegrafiska uppfinning. I en skrivelse daterad den 1 juli 1807 presenterade han sin uppfinning och bilade en broschyr med titeln *Mémoire historique abrégé sur les télégraphes en général et sur les Pétersbourg 1810, in-8* (Skrébitsky 1884, s. 49f).

Haüy kallade sin telegraf för pasigraf, vilket innebar att den byggde på ett skriftsystem, vars tecken dels hänför sig till språkljuden, dels till begrepp som siffror och nottecken. Han förklarade att systemet gick att använda både på dagen och på natten med hjälp av en liten tillsats till maskinen. Enligt Haüy byggde Pasigrafen på följande fem informationselement:

”1. ett stenografi- och ljudalfabet, 2. ett sifferelement, 3. ett ordelement, 4. ett grammatiskt element 5. slutligen ett formulär. Dessa fem informationselement, vilka tillsammans ryms på en yta av ungefär 4 archines på längden och 1 archine på höjden räcker för att enkelt och snabbt uttrycka allt slags tal oavsett på vilket språk det dikteras.

Jag tillskriver sekreterarna och tolkarna kunskaper i grammatik och i de viktigaste språken där ryssarna visar stor skicklighet. Dessa förkunskaper räcker för att, på några få dagar, kunna sätta in dem i mitt system, i mina fem informationselement och i deras användning” (Skrébitsky 1884, s. 50 f)

Till stöd för sin teori lät Haüy hos en mekaniker vid namn Winzelmeyer, konstruera en liten modell av sin pasigraf. Han demonstrerade sin uppfinning för den ryska vetenskapskademiens chef Novossiltzeff. När marinministern Tchitchagoff år 1808 tillkallade en kommission för att uttala sig om engelska resp. franska telegrafiska system var Haüy närvarande. Haüy fick i också göra ett försök med pasigrafen mellan fästningen Kronstad och en fregatt som var förankrad sju verst ¹¹ från S:t Petersburg. Experimentet var lyckat både vad gäller hastighet och precision. Vad som senare hände med Haüys telegraf är inte känt (Skrébitsky 1884).

2.11 De sista åren

Efter Napoleons fall 1814 blev Nationalinstitutet i Paris åter en självständig enhet. Rektor blev Sebastien Guillé, läkare, en hängiven royalist och troende katolik (jfr avsnitt 2.7). Han förbjöd Haüy att besöka skolan då han ansåg att denne under revolutionen uppträtt som en förrädare mot monarkin. Särskilt ogillade han Haüys inställning till religionen (Henri 1987). Först 1821 fick Valentin Haüy återse sin gamla skola. Guillé hade då blivit avskedad och skolan hade som rektor fått Dr Pignier. Den hade då vuxit så att ett 60-tal elever fick undervisning där. Vid en ceremoni den 21 augusti 1821 hyllades Haüy för sina pionjärinsatser. Med på denna högtid var den unge Louis Braille som börjat på institutet 1819.

Valentin Haüy dog den 18 mars 1822 i sin brors hem i Paris.

3. Haüys betydelse för blindpedagogiken i Sverige och andra länder

Undervisning av enskilda blinda har förmodligen skett i flera länder under många århundraden (Johansson 1974, Kretschmer 1937, Pritchard 1963). Men det var först vid slutet av 1700-talet och i början av 1800-talet som den började ske i organiserade former.

D.G. Pritchard (1965) visar att blindundervisningen i Storbritannien startade på 1780-talet, oberoende av Haüy, men att ryktet om hans gärning nådde landet efter några år. Den brittiska blindundervisningen - helt och hållet privat - gick till att börja med en-

dast ut på att lära eleverna hantverk medan regelrätt undervisning först började år 1800.

Även i den tyskspråkiga världen började man ungefär samtidigt med Haüy undervisa blinda. I samtliga fall var man influerade av Locke och andra upplysningsfilosofer.

En annan pionjär på området var Johan Wilhelm Klein, som år 1804 grundade ett blindinstitutet i Wien (Eriksson 1998). Klein såg från början sin skola som en offentlig angelägenhet (Förhammar 1991) och ville egentligen att blinda barn skulle integreras i vanliga klasser. Kleins institut finansierades redan från starten av staten. Även det av Haüy och Zeune i Berlin år 1806 grundade institut var helt statsfinansierat.

År 1807 brukar räknas som den svenska blindundervisningens födelseår (Förhammar 1991). Då uppsöktes Kungl. protokollsekreteraren Per Aron Borg av den 24-åriga Charlotta Sejerling. Hon hade förlorat synen vid fyra års ålder. Sejerling var sedan inackorderad i det borgska hemmet där hon fick undervisning i musik, skrivning, räkning, tyska, franska m.m.

I *Berättelse om den i Maj månad 1808 med en blind Elev hållne första Examen* ger Pär Aron Borg en egenhändig beskrivning av Charlotta Seyerlings offentliga examen (Borg 1883). Hon kunde uppvisa färdigheter i bl.a. läsning, sång, klaver- och harpospel - och kunde dessutom "åtskilliga handaslöjder, i hvilka hon blifvit inöfvad, såsom spinna, sticka och sy slätsöm; och hade hon isynnerhet i det sista kommit därefter, att hon nu kunde uppvisa en tröja, som hon sytt åt sig själv." (Borg 1883, s.11f). Denna examen ägde alltså rum före institutets upprättande. Borg påpekar att undervisningen endast kunnat äga rum under hans "mellanstunder" och att Seyerling troligen skulle ha nått betydligt bättre resultat om han kunnat ägna mer tid åt att undervisa henne.

Efter denna offentliga examen vände sig Borg till kung Gustav IV Adolf för att få ekonomiskt bidrag för att kunna utvidga verksamheten så att han skulle kunna undervisa flera blinda. I brevet till kungen bad han också om tillstånd att få undervisa döva. Borgs begäran bifölls och han fick ett personligt underhåll om 450 riksdaler banco om året (Borg 1883, Johansson 1974). Johansson menar att man i och med detta beslut kan anse att ett institut för blinda, dövstumma och svagsinta grundats i Sverige. Underhållet fortsatte att betalas ut även efter statsvälningen 1809, som ledde till att Gustav IV Adolf avsattes.

I samband med att Borg sökte bidrag av kungen ålade han sig också att årligen hålla en offentlig examen med eleverna på institutet. Även den nya regimen, genom vilken han fick höjda statsbidrag, krävde en sådan examen varje år (Johansson 1974).

Under hösten/vintern 1808-1809 började Borgs verksamhet med undervisning i större skala. Han tog emot sex döva elever och en blind. Borg hävdade att han kände till de undervisningsmetoder som tillämpades i utlandet men valde att följa sitt eget huvud (Förhammar 1991). När det gällde de döva följde han dock l'Epées linje genom att han använde teckenspråk och handalfabet. Som hos Haüy spelade undervisningen av olika slöjder och hantverk en central roll.

Johansson (1974) menar dock att det är svårt att på grundval av det material som finns bevarat från institutets första tid få en bild av hur undervisningen bedrevs. Institutet kom så småningom av brist på blinda elever endast att undervisa döva (Johansson 1974). Pär Aron Borg lämnade efter en del konflikter institutet år 1818 och grundade då en privat inrättning för döva i Manhem.

Först i och med folkskolestadgan 1842 började man på allvar föra en diskussion om reguljär undervisning för blinda och döva. Riksdagsåret 1844/45 debatterades handikapputbildningen. Under debatten diskuterades faktiskt också integration i det allmänna folkskoleväsendet (Förhammar 1991). Första initiativet till att skapa en självständig skola för blinda togs på Riddarhuset av Nils af Zellén, som också var expeditionschef på ecklesiastikdepartementet. Under debatten betonade Zellén särskilt självförsörjningsaspekten och hänvisade till att de flesta civiliserade länder i Europa hade byggt upp en undervisning som resulterat i att de blinda kunde försörja sig själva.

Pär Aron Borgs son Ossian Edmund Borg, som blivit rektor för Manillainstitutet, skickades nu på en resa till Danmark, Tyskland, Belgien och Frankrike för att ta del av blindundervisningens landvinningar (Förhammar 1991). År 1846 beslutade riksdagen att en ny avdelning för blinda elever skulle inrättas på Allmänna institutet för döva på Manilla. Reglementet för undervisningen av döva och blinda gav, enligt Förhammar, uttryck för liknande socialisationstankegångar som låg bakom 1842 års folkskolestadga. De blinda bereddes 13 gratisplatser - en elev från varje stift. Både läsning, skrivning, Luthers katekes och slöjdämnen skulle finnas på schemat. Musikalisk förmåga skulle beaktas. Barnen fick gå i skolan mellan 12 och 18 år (Förhammar 1991).

Innan dess fick de beredas plats i skolorna på mantalsskrivningsorten.

I Danmark var situationen delvis en annan. Där bildades under slutet av 1700-talet ordenssällskapet Kjaeden som bl.a. tog det som en uppgift att understödja blinda (Förhammar 1991, Johansen 1983). Man började med en asyl där man tog emot ett visst antal blinda som fick lära sig hantverk. Idén var hämtad från Frankrike där ju Filantropiska sällskapet bedrev liknande verksamhet.

Ryktet om blindskolan i Paris nådde också Köpenhamn. År 1803 fick en ung läkare vid namn P.A. Castberg den danska regeringens (Cancelliet) uppdrag att resa till Paris för att först och främst studera utbildningen av döva men som en extra uppgift fick han att också ”erkyndige sig om indretningerna af de Institutet, der findes i Paris for Blinde, hvori de, efter enhvers omstaendigheder, dannes til nyttige borgere, ved at undervises i forskjellige Arter af fabriksvare, med videre”¹². Castberg tillbringade vintern 1804/05 i Paris men har inte efterlämnat några skriftliga vittnesmål om institutet för unga blinda. Möjligen beror det på att institutet just då inte fungerade. I ett brev från Castberg finns dock en intressant upplysning, i vilket han nämner att han sökt få tag i Haüys bok under sin Parisvistelse men att den endast fanns att få tag på antikvariskt (Johansen 1983). Han införskaffade sedan tre exemplar av vilka han behöll ett för sig själv. Ett av exemplaren hamnade så småningom i Dresden, där det användes som underlag för den tyska översättningen.

År 1811 utkom i Köpenhamn en liten skrift med titeln *Journal udgiven til Fordel for Blinde*, i vilken det fanns en artikel om Haüy författad av köpmannen Daniel Fürst (Johansen 1983). Fürst uppger i artikeln att han i sex månader år 1805 dagligen vistats i Haüys närhet och fått lära sig undervisa blinda av denne. Huruvida Castberg och Fürst kände varandra eller om de umgicks i Paris är inte känt. Castberg kom så småningom att leda den danska dövundervisningen och anlätades 1818 att leda Manillainstitutet i Stockholm.

Johansen uppger att det ordenssällskapet Kjaeden år 1810 sökte nya uppgifter och att en av ordensbröderna prästen C.F. Brorson då föreslog att man skulle upprätta en skola för blinda barn. Kung Fredrik VI stödde projektet och bidrog personligen med pengar. Han företog själv invigningen och gav inrättningen namnet ”Det Konglige Institut for Blinde”.

Johansen har inte funnit några bevis på att Fürst tillhörde Kjaeden men har däremot funnit belägg för att han efter det att institutet upprättats vände sig till Brorson och erbjöd sig undervisa gratis. Vid institutet fanns läsning och skrivning på schemat och Fürst står som lärare i dessa ämnen. Johansen menar dock att det inte kan ha varit mycket till undervisning eftersom Brorson var direkt motståndare till att införskaffa ett tryckeri för framställning av böcker i reliefskrift.

På Dansk Blindemuseum finns trots allt både ett typografiskt kasttillverkat av Haüy (se figur 1) samt ett exemplar av Haüys essä. Kan de ha tillhört Fürst? Är boken ett av de tre exemplar Castberg köpte i Paris? Dessa frågor förblir obesvarade.

På 1850-talet övergick huvudmannaskapet för institutet till staten. Förstatligandet föregicks av en kommission ledd av professor N.G. Melchior. Melchior besökte institutet i Paris 1852. Han fann då att blinda kunde läsa med hjälp av böcker som tryckts med upphöjda typer. Han konstaterade senare i sin rapport att det danska institutet inte följt med i utvecklingen på detta område (Johansen 1983). Kommissionen förslog som en följd av Melchiors reserapport att institutet skulle anställa utbildade lärare vars uppgift skulle vara att lära de blinda eleverna att läsa och skriva. De skulle inte bara lära sig att skriva med bläck till seende utan med hjälp av det brailleska punktsystemet lära sig skriva till varandra. I betänkandet sägs vidare att de blinda barnen måste bäst av att undervisas i sina hemskolor under de första åren. Först vid 11 års ålder skulle de upptas som elever vid blindinstitutet.

Melchior gjorde senare en resa till England för att införskaffa lämpliga hjälpmedel för skrivning. År 1855 översattes Haüys bok *Essai de l'Education des Aveugles* till danska av en ung blind man vid namn Hans Söndring. Översättningen fick titeln *Om de Blinde*.

År 1856 invigdes det nya statliga blindinstitutet. Kjaedens sista insats för de blinda barnen var att man stod för kostnaderna för det nya skolhuset. Ordenssällskapet finns än idag och stöder bl.a. blindhistorisk forskning.

Vi ser alltså att Haüys metoder trots Fürst inte kom till Danmark förrän i mitten av 1800-talet.

4. Slutsatser

- Är det då riktigt att kalla Haüy för blindpedagogikens fader?
Vi har ju i det föregående sett hur man började experimentera med skolutbildning och pedagogik för synskadade också i andra länder. Det fanns alltså flera personer i Haüys samtid som började undervisa blinda.

Pritchard (1963) framhåller att det enastående med Haüy är att han faktiskt skapar en organiserad utbildning för de blinda med en väl genomtänkt pedagogik. Det som utmärker Haüys företag - och skiljer honom från t.ex. de engelska pedagogerna - var att han öppnade en riktig skola med en kostnadsfri kollektiv undervisning, som vände sig till alla blinda oavsett kön. Inte heller behövde man vara rik eller hyperintelligent för att gå i denna skola. Alla tidigare försök med undervisning för synskadade hade varit förbehållna rikemansbarn och ett och annat "blint underbarn".

Haüy var också föregångsman då det gäller integration och jämställdhet. Vid Parisinstitutet undervisades blinda och seende barn sida vid sida och det var också Haüys intention att blinda så småningom skulle kunna vara lärare till seende. Haüy praktiserade också samundervisning, vilket måste ha varit mycket radikalt. Också när det gäller undervisning av förskolebarn är Haüy en föregångsman. På Musée des Aveugles började han undervisning av små barn långt före Fröbel. Integrationstanken finns hela tiden i hans egen skrift *Essai sur l'éducation des Aveugles*. Han avvisar i det längsta specialhjälpmedel t.ex. när det gäller matematikundervisning med hänsyn till att blinda och seende skall kunna undervisas tillsammans.

Något av det mest väsentliga inom all blindpedagogik är att lära eleverna läsa och skriva. Handikappet är vad vi dag kallar informationshandikapp. Haüys storhet ligger i att han verkligen försökte lösa detta stora problem genom att börja trycka böcker med text i relief.

Folke Johansen (1983) menar att Valentin Haüys bokstäver var mycket svåra att läsa men att hans tryckmetod är en enastående uppfinning. Den har varit i bruk ända fram till dess framställningen av taktil skrift började göras med hjälp av datateknik. Han har ibland kallats de blindas Gutenberg (Johansen 1983).

När det gäller åskådningsundervisning för blinda är han inte pionjär men tar upp det andra påbörjat (Eriksson 1998). Han är den stora praktikern som tillverkar material, bl.a. tryckeriutrustning, som han exporterar till andra institut i Europa.

Av avsnitt 3 framgår att Haüy också indirekt påverkade blindpedagogiken i Sverige och Danmark i början av 1800-talet. Pär Aron Borg ville inte erkänna att han influerats av andra pedagoger, dock ser vi att han tagit intryck av Haüys pedagogik. Brorson i Danmark gick medvetet emot Haüys idéer då han inte vill införa dennes metoder att lära blinda läsa och skriva. I ett längre perspektiv ser vi dock hur Haüys pedagogik bildade grunden för den undervisning som börjar på 1850-60-talen i Norden. Intresset för en allmän undervisning för blinda i Sverige och Danmark kom dock först i samband med införandet av folkskolan.

Pierre Henri (1987) menar att Haüys pedagogik i många fall var ganska naiv och visar på stor brister då det gäller kunskap om blinda. Henri framhåller att Haüys efterträdare och belackare Guillé i sin bok *Essai sur l'instruction des aveugles, ou exposé analytique des procédés employés pour les instruire* (1819) har utvecklat en betydligt mer sofistikerad pedagogik. Å andra sidan utökade Guillé under sin tid som rektor varken antalet läroböcker eller mängden åskådningsmaterial (Henri 1987).

Det må så vara men det är min övertygelse att denna biografiska skiss visar på Valentin Haüys betydelse för blindpedagogiken och att han är väl värd epitetet "blindpedagogikens fader".

Referenser

Skrifter

Didier-Weygand, Zina .(2000) *La cécité et les aveugles dans la société française: représentations et institutions du moyen âge aux premières années du XIXe siècle*. Thèse pour le nouveau doctorat 1997-1998 Université de Paris I - Panthéon Sorbonne. Paris: U.F.R. d'histoire. Sepprention Presse Universitaires. Thèse à la carte

Dufau, P.-A. (1852) *Notice historique, statistique et descriptive sur l'Institution National des Jeunes Aveugles de Paris*. Paris: chez le Concierge de l'Institution, Boulevard des Invalides, 56, Paris

Engström, Erik (1995) *Användning av biografiskt material i pedagogisk forskning*, 2:a upplagan, Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitetet

Eriksson, Yvonne. (1998), *Tactile Pictures. Pictorial representations for the blind 1784-1940*. Gothenburg Studies in Art and Architecture 4. Doctoral theses. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Förhammar, Staffan. (1991), *Från tärande till närande. Handikapp-utbildningens bakgrund och socialpolitiska funktion i 1800-talets Sverige*. Stockholm Studies in History 43, Doktorsavhandling. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm: A&W International

Haüy, Valentin (1786). *Essai sur l'éducation des aveugles ou Exposé de différens moyens, vérifier par l'expérience, pour les mettre en état de lire, à l'aide du tact, d'imprimer des livres dans lesquels ils puissent presendre des connaissance de langues, d'histoires, de Géographie, de Musique, &c., d'exécute différens travaux relatifs aux métier, &c., Dédié au Roi, par M. Haüy*. A Paris, imprimé par les enfans-aveugles, sous la direction de M. Clouiser, imprimeur du Roi, 1786 Sous le privilège de l'Académie des sciences
Haüy, Valentin. (1786,1894) *An Essay on the Education of the Blind by M. Haüy. (Dedicated to the king of France. Paris 1786*. Sampson, Low, Marston&Company, limited. St Dunsatans House, Fetter Lane, Fleet Street, E.C.

- Helldén, Arne. (1994) *Diderot. En biografi*. Stockholm: Atlantis
- Henri, Pierre. (1987) *The life and work of Louis Braille 1809-1852. The Inventor of the alphabet for the Blind*. Pretoria: South African National Council for the Blind
- Johansen, Folke.(1983) *Sådan fik danske blinde et skriftsprog. En historisk oversigt*. Social- og sundhedsforvaltningen i Koebenhavn. Hellerup: Institutet for Blinde og svagsynede
- Johansson, Kjell-Åke. (IMFO-GRUPPEN 1974:1) *Om blindundervisningen i Sverige från 1809. Förändringar i de pedagogiska perspektiven inom den tidiga specialundervisningen*. Pedagogiska institutionen vid Stockholms Universitet: Stockholm
- Kretschmer, Reinhold (1937). *De Blindas historia*, Stockholm: P.A.Norstedt & Söner
- Lowe, E.J (1995). *Ruthledge Philosophy Guidebook to John Locke on Human Understanding*. London and New York: Ruthledge
- Nationalencyklopedin* (1996) Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker
- Regeringens proposition 1999/2000:79 Från patient till medborgare - en nationell handlingsplan för handikappolitiken*, Stockholm: Socialdepartementet
- Sjöstrand, Wilhelm. (1968) *Pedagogiska grundproblem i historisk belysning*, Lund: Gleerups Lund
- Sjöstrand, Wilhelm (1972) *Källkritiska problem inom pedagogisk och historisk forskning*, Lund: Studentlitteratur
- Skrébitsky, Alexandre (1884) *Valentin Haüy à Saint-Pétersbourg, d'après des documents inédits*, Paris: Imprimerie de la Société de Typographie Troyat, Henri. (1977) *Katarina den stora*. Stockholm: Norstedts fakta-pocket
- Webster, Gary (1964) *Journey into light. The Story of Louis Braille*. World's Work, Kingswood and London

Weygand, Zina,(1998) *Les temps des Fondateurs. 1784-1844 Une étape vers l'integration.*

I.N.J.A. 56, Boulevard des invalides – 75007, C.N.A.M: Paris

Artiklar

Jantsch, Marlene.(1955) Das Leben der Maria Theresia Paradis und seine Beduetung des Blindenbildung. *Wiener Medezinische Wochenschrift*, 47/1955

Rath, Waldtraut (1991) 100 Prinzenerziehung oder bürgerliche Brauchbarkeit? Entstehung und Entwicklung der Blindenbildung. Ingår i utställningskatalogen *100 Jahre Blinden-museum 1891-1991. Ein Museum zum Anfassen*

Sakula, Alex (1998) That the blind may read: the legacy of Valentin Haüy, Charles Barbier, Louis Braille and William Moon. *Journal of Medical Biography*, 1998:6, s. 21.27

Elektroniska media

Fokus 4.0 (cd-rom-skiva)

¹ Réaumur, René Antoine de 1683-1757, fransk naturvetenskapsman. Han har blivit känd genom sin temperaturskala (enligt vilken vatten kokar vid 80° och fryser vid 0°), som tidigare använts i bl a Tyskland och Frankrike. (Fokus 4.0)

² Numera Place de la Concorde (Eriksson 1998)

³ Samme Saunderson som Diderot talar om i *Lettre sur les Aveugles*.

⁴ På Danmarks Blindemuseum finns en av Haüys träramar med bokstäver bevarad.

⁵ Franska språket genomgick genomgripande förändringar under revolutionen. Före revolutionen skrevs ordet enfant = barn enfan, i pluralis enfans. I de här återgivna styckena förekommer alltså inga stavfel (förf:s. anmärkning) .

⁶ Abbé l'Épée dog den 23 december 1789 och efterträddes av abbé Ambroise Sicard

⁷ Med det revolutionära decenniet avses perioden 1789-1799

⁸ Idag Jelgava i Lettland (Fokus 4.0)

⁹ Smolny grundades av Katarina den stora och bestod av flera skolor och asylor för fattiga barn. Inom Smolnyområdet låg också ett institut för unga adliga flickor (Troyat 1988)

¹⁰ 1 archine = 711,19 mm

¹¹ verst = gammal rysk måttenhet, 1066,8 m (Fokus 4.0)

¹² Cit. ur Johansen, Folke, 1983, s. 9

¹³ cit. Från Engström, Erik, 1995

